

God, Bijbel, excuses en slavernij

Preek, uitgesproken door ds. J. Rinzema op zondag 2 juli 2023 in de Protestantse Kerk van Aruba, Oranjestad,

Op 1 juli 1863 werd op de Caraïbische eilanden en in Suriname de slavernij bij wet afgeschaft. Toen nog koloniën van het Nederlands Koninkrijk. Een groot deel van de tot slaaf gemaakten moest hierna nog 10 jaar lang op de plantages werken. Dit gebeurde onder staatstoezicht en was om de ‘schade van deze maatregel’ te beperken voor de plantagehouders. Daarom stopte de slavernij voor velen in het toenmalige Koninkrijk pas echt in 1873. Op 1 juli 2023 is dat 150 jaar geleden.

Als predikant kan ik niet om dit onderwerp heen omdat kerk, geloof en de geschiedenis van de slavernij met elkaar te maken hebben.

Slavernij is door de kerken wereldwijd vaak gerechtvaardigd met een beroep op de bijbel.

Veel christelijke uitdrukkingen zijn er gebruikt om slavernij te rechtvaardigen.

Mensen zeiden:

De Bijbel leert dat slaven hun meesters moeten gehoorzamen.

Slavernij is de natuurlijke orde der dingen.

Slaven zijn beter af onder christelijke meesters dan in Afrika.

Slavernij is een manier om het evangelie aan de niet – gelovigen te verkondigen.

Deze uitdrukkingen zijn allemaal gebaseerd op een perverse uitleg van de Bijbel en van de aard van slavernij.

Wat voor christendom was dat? Een religie die slavernij kan verdedigen is zó ver weg, zo vervreemd van alles wat Jezus ooit heeft gezegd!

De Bijbel leert niet dat slavernij een goede zaak is. De bijbel vergoelijkt nooit de mishandeling van slaven. In feite bevat de Bijbel veel passages die oproepen tot afschaffing van slavernij.

Slavernij is niet de natuurlijke orde der dingen. Het is een systeem van onderdrukking dat gebaseerd is op de uitbuiting van de ene groep mensen door een andere. Slaven zijn onder christelijke meesters niet beter af dan in Afrika. In feite werden veel slaven vaak zeer slecht behandeld door hun meesters, ongeacht hun religieuze overtuigingen.

Slavernij is geen manier om het evangelie aan niet - gelovigen te brengen. In feite kan het de verspreiding van het evangelie bemoeilijken door een klimaat van angst en wantrouwen te scheppen.

Het gebruik van christelijke uitdrukkingen om slavernij te rechtvaardigen heeft grote schade toegebracht aan de zaak van Christus.

Direct gaan we naar de bijbel toe, maar eerst kort een paar cijfers.

Wereldwijd zijn er ongeveer 10 - 12 miljoen slaven Trans - Atlantisch vervoerd (bron: www.SlaveVoyages.org). De Nederlandse West Indische Compagnie, de WIC, een Nederlandse vervoersmaatschappij, heeft ongeveer 600.000 van de wereldhandel in slaven vervoerd;

Tijdens dat vervoer werden de slaven benedendeks neergelegd, in rijen, waarbij ruimtes, ontworpen voor 200 personen soms werden gebruikt voor 600 personen;

Tijdens het transport, dat ging van de Westkust van Afrika naar Zuid Amerika, het Caribisch gebied, Noord Amerika en soms ook Europa, stierf tijdens het transport 15 tot 20 % van de slaven door overbelading, gebrek aan hygiëne, geweld, mental stress en ondervoeding;

Daarbovenop stierf een groot aantal slaven na aankomst in het werkland, op de plantages van de suiker, tabak en katoen.

De slavernij als handel en business practice begon in de 15e eeuw en eindigde in de 19e eeuw.Het totale volume van Afrikaanse tot slaaf gemaakten was ongeveer 60 miljoen.

Zoals gezegd was de kerk hier ook bij betrokken. Toen in de 17e eeuw de eerste Zeeuwen en Hollanders de kusten van Afrika met schepen begonnen te verkennen, was ook de Nederlandse Protestantse Kerk er al vroeg bij. De Nederlandse Kerk (PTU), samen met de VU en de Universiteit van Curaçao zijn op dit moment bezig met een onderzoek, dat concludeert 'de kerk was aanwezig, de kerk was institutioneel betrokken' maar de rol is diffuus. Situaties zijn heel verschillend. Veel predikanten hadden op hun eigen werkplek veel bewegingsvrijheid om te handelen naar eigen diepste overtuiging. Er zijn verhalen bekend van predikanten, die opkwamen voor slaven i.v.m. de excessieve wreedheid van hun eigenaren. Die predikanten verzetten zich tegen de excessen van het systeem; zij verzetten zich niet tegen het systeem als zodanig. Slaven werden ook wel gedoopt, soms pleitte de kerk voor vrijlating, maar in de meeste gevallen volgde de kerk de maatschappelijke orde, waarin slavernij werd gezien als onderdeel van de toenmalige maatschappij.

Ik wil vandaag spreken over 3 dingen. Hoe denkt de bijbel over slavernij? Wat betekent 'schuld belijden' en 'what's next?'

Hoe denkt de bijbel over slavernij?

Het 'founding document' van het Oude Testament bestaat uit 'de Tien Geboden.' Het is een aan de mensheid geschonken 'moral code of ethics and conduct' (vgl. de Codex Hammurabi). Niet alleen de Hebreeuwse, maar ook de Christelijke bijbel beschouwt de Tien Geboden als 'a founding source for ethics and human behavior.' In vele kerken vroeger, maar ook nog vandaag, hangen deze Tien Geboden aan de kerkmuur en worden deze Tien Geboden, regelmatig, soms wekelijks vanaf de kansel gelezen.

Bijzonder is dat deze Tien Geboden in het Bijbelboek Exodus worden ingeleid door God zelf, die in deze tekst spreekt in de Ik – vorm en die deze Tien Geboden in Eigen Naam inluidt. 'Toen sprak God deze woorden: 'Ik ben de HEER, uw God, die u uit Egypte, uit het diensthuis, uit de slavernij, heeft bevrijd' (Ex. 20, 1 NBV 21).

Het Joodse volk, Gods volk zelf, is zèlf 360 jaar in slavernij geweest. Daar, in Egypte, het slavenland bij uitstek, werden de Pyramides gebouwd door slaven, is het Joodse volk weggevoerd. In Egypte heeft het joodse volk in slavernij moeten werken: tichelstenen bakken, ondervoeding, vele mensen stierven als gevolg van dit 'slaven huis in Egypte.'

Als God zich aan Mozes en Zijn volk bekend maakt, Zijn Tien Geboden geeft, dan maakt God zich bekend als 'Ik ben die God, *die jullie uit het slavenhuis bevrijd heeft*.' God presenteert zich als 'een bevrijdende God': die God, die Zijn mensen uit de slavernij gehaald heeft, die wil dat Zijn kinderen nooit meer in slavernij leven, die Zijn kinderen gezet heeft op het pad van de Thora, de vrijheid, de richting van het nieuwe land. God is een bevrijdende God. Dat is het kenmerk van God. God bevrijdt … ! God wil ons bevrijden van die machten, die ons slaaf maken (geldzucht, angst, schuldgevoelens, eerzucht, 'het grote ik'); Gods bevrijdde Zijn volk

van eerdaagse machten, die mensen tot slaaf maakten (Egypte), letterlijk, geestelijk. God bevrijdt ons voor God.

Gods kenmerk is bevrijding. God wil ons bevrijden van alles wat staat tussen ons en Hem. Gods roepstem betekent: een mens mag (en moet) zelf antwoord kunnen geven op die Roepstem, die ons ons leven heeft gegeven. Hoe hebben we dat kunnen vergeten? ‘Ik ben de Here, uw God, die uit het diensthuis bevrijd heeft.’

Een tweede belangrijke Bijbelpassage vinden wij in de Brief van de apostel Paulus aan de gemeente in Galatië (een streek rond Ankara, nu Turkije.)

In die vroege gemeente ontstaat rond het jaar 50 AD een intense discussie over de vraag, wie er voor God nu belangrijker zijn: de mensen die onder de wet waren (bekeerde Joden) of die mensen, die uit de heidenen tot Christen geworden zijn. Zijn mannen belangrijker dan vrouwen, zijn rijken belangrijker dan armen, zijn vrijen belangrijker dan slaven? Kortom: er ontstaat in het jaar 50 AD de vraag of er voor God een onderscheid des persoons is, of er in het geloof een hiërarchie van belangrijkheid is, of er voor God mensen zijn die meer of minder waard zijn.

Het antwoord van de apostel Paulus loopt als volgt. Paulus schildert in zijn antwoord heel Gods Heilsgeschiedenis, van schepping tot Christus, tot een te verwachten wederkomst, van zondeval tot Kruis en Opstanding. En dan komt het konijn uit de hoed, dan komt Paulus’ slot conclusie:

‘U ALLEN, die door de doop één met Christus bent geworden, u allen hebt u met Christus omkleed. Er zijn geen Joden of Grieken meer, GEEN SLAVEN OF VRIJEN, mannen of vrouwen – U BENT ALLEN ÉÉN IN CHRISTUS. Omdat u Christus toebehoort, dáárom bent u nakomelingen van Abraham, erfgenamen volgens de belofte. Door dit geloof (in Christus) bent u allen kinderen van God, in Christus Jezus’ (Gal. 5)

‘U bent allen één in Christus …’ D.w.z. in Christus vallen ALLE menselijke scheidslijnen weg. Alles wat wij bedacht hebben, dat hebben WIJ bedacht.

In God is er geen scheiding. In Christus is er geen scheiding. In Christus is er eenheid, een eenheid die alle rassen, kleuren, geslachten, rijk en minder vermogend, alles wat wij hebben bedacht aan indelingen: in Christus is dat één schepping, één werkelijkheid. Ieder mens is kind van God. Ieder mens heeft in dat kind – zijn van God een onnoemelijke waarde gekregen.

Is voor een goede ouder hun intelligentere kind meer waard dan dat kind, dat meer moeite heeft met leren? Een ouder kijkt vaak met meer bewondering naar de grote inzet die dat andere kind geeft, dan naar dat kind voor wie het leren gemakkelijk afgaat. Is er voor een ouder meer bewondering voor dat kind, dat het zakelijk gezien beter doet dan dat kind dat zijn best doet om in het leven een plekje onder de zon te vinden? Natuurlijk niet! Zo ook heeft God Zijn kinderen lief. God kijkt met meer mededogen naar die kinderen, die in het leven harder moeten strijden om een plekje onder Zijn zon te vinden.

Nog één tekst, tot slot, haal ik in dit verband aan: Genesis. Genesis, het scheppings - verhaal schrijft: ‘En op de 6e dag schiep God de mens.’ Van die ene mens worden Adam en Eva als oorsprong van die ene mensheid genoemd. De ene oorsprong. Eén God, één mensenpaar. Waarom benadrukt de Bijbel dat er één mensenpaar (Adam en Eva) werd geschapen? Opdat wij niet kunnen zeggen ‘die mensensoort is beter dan die andere.’

De kerk heeft vaak haar eigen Bijbel en oorsprong vergeten. Zeker, er zijn in de kerkgeschiedenis vele machtige voorbeelden van kerken, die zich dapper tegen de slavernij hebben opgesteld.

De Quakers in Amerika was een van de eerste religieuze groepen die zich uitsprak tegen slavernij. Zij organiseerden als eersten een anti - slavernijbeweging (1670).

De Methodisten waren een andere vroege tegenstander van slavernij. Zij speelden een sleutelrol in de anti - slavernijbeweging. De Methodisten namen in 1787 een resolutie aan waarin werd verklaard dat slavernij ‘in strijd was met de wetten van God en de natuur’.

De Baptisten waren zeer actief in de anti - slavernijbeweging en speelden een sleutelrol in de Underground Railroad. In 1845 nam de Baptistenkerk een resolutie aan waarin werd verklaard dat slavernij ‘een zonde tegen God en de mens’ was.

De Unitariërs waren zeer actief in de anti - slavernijbeweging. Zij speelden daarnaast een sleutelrol in de strijd voor vrouwenrechten. In 1844 nam de Unitarische Kerk een resolutie aan waarin werd verklaard dat slavernij ‘een misdaad tegen de menselijkheid’ was.

Dit zijn maar een paar voorbeelden van de vele kerken die zich uitspraken tegen slavernij. Hun inspanningen droegen bij aan het einde van de slavernij.

Deze opsomming geeft aan dat er in iedere tijd tegengeluiden zijn. Die tegengeluiden zijn de reden de noodzaak om als kerk telkens weer de dialoog te zoeken met andere

kerkgemeenschappen. Dialoog is nodig om niet opgesloten te raken in de verstikkende kring van het eigen gelijk en te leren van anderen.

1 juli 2023 is de dag van de excuses voor het slavernijverleden. Aruba heeft geluk gehad. Van ons eiland zijn geen grote feitelijke wreedheden bekend. Wij hadden geen plantages, vanwege de geringe omvang van het eiland, Wij zijn gered door onze geografie. We hebben wel meegedaan in het systeem. En het systeem was abject. 'Excuses' heten in de kerk: schuldbelijdenis. Schuldbelijdenis is in de kerk verbonden met 'schuldvergeving' en 'het krijgen van een nieuwe kans.'

De kerk is expert in schuld belijden. In het licht van Christus' Heil wordt ons menselijk tekort zichtbaar; ons hart krimpt als wij zien waarin wij tekortgeschoten zijn, wij benoemen dit tekort; wij plegen genoegdoening in onze werken.

Die genoegdoening is de belofte wakker te zijn, om als volgers van Christus niet af te dwalen van datgene wat ons in Christus wordt gezegd: in Christus is er geen onderscheid des persoons: allen zijn Gods kinderen. Daarom wil ik anno 2023 wakker zijn door alert te zij op alle hedendaagse vormen van nieuwe slavernij.

Die genoegdoening voor mij is dat ik mij wil informeren over datgene wat in het verleden is gebeurd. Genoegdoening begint met luisteren. We kunnen het verleden niet veranderen; we hoeven ons ook niet voor het verleden te verbergen.

Die genoegdoening is, dat wij naar de toekomst kijken, waarbij wij Gods Woord dicht houden bij ons hart en denken. Als de ziel uit het huis weg is kunnen nieuwe, andere, verkeerde geesten zich nestelen in het huis. 'Ubi caritas et amor, Deus ibi est.' Waar Gods Geest de ruimte vult, krijgen slechte geesten minder kans. Mensen, ook gelovigen, gaan gemakkelijk mee in de geest van hun eigen tijd. Leef dicht bij Gods Woord, zoek God in alles. Hoe paradoxaal: in het zoeken naar God, in het wegnemen van al wat het zoeken naar God belemmert, vinden we vrijheid. God strekt Zijn handen uit naar mensen. In Zijn spoor: ook wij.

Er is een beroemde Afro – Amerikaanse Spiritual 'Let Us Break Bread Together.' Dit lied uit de West-Afrikaanse Gullah / Geechee - slavencultuur, bezingt het zo:

'Let us break bread together on our knees.

When I fall on my knees with my face to the rising sun,

O Lord have mercy on me.

Oh, my good Lord!

Keep me from sinkin' down.

Let us break bread together on our knees.

Let us praise God together on our knees.'

In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest, amen

Ds. Jan Rinzema

TEKST

Toen sprak God deze woorden:

'Ik ben de HEER, uw God, **die u uit Egypte, uit de slavernij**, heeft bevrijd.

Vereer naast Mij geen andere goden.

Maak geen godenbeelden, geen enkele afbeelding van iets dat in de hemel hierboven is of van iets beneden op de aarde of in het water onder de aarde. Kniel er niet voor neer en vereer ze niet, want Ik, de HEER, uw God, duld geen ontrouw. Als ouders Mij haten en zondigen, roep Ik hun kinderen daarvoor ter verantwoording, tot in het derde en vierde geslacht; maar als ze Mij liefhebben en doen wat Ik gebied, bewijs Ik mijn trouw tot in het duizendste geslacht.

Misbruik de naam van de HEER, uw God, niet, want wie zijn naam misbruikt laat Hij niet vrijuit gaan.

Houd de sabbat in ere als een heilige dag. Zes dagen lang kunt u werken en al uw arbeid verrichten, maar de zevende dag is de sabbat, die gewijd is aan de HEER, uw God; dan mag u niet werken. Dat geldt voor u, voor uw zonen en dochters, voor uw slaven en slavinnen, voor uw vee, en ook voor vreemdelingen die bij u in de stad wonen. Want in zes dagen heeft de HEER de hemel en de aarde gemaakt, en de zee met alles wat er leeft, en op de zevende dag rustte Hij. Daarom heeft de HEER de sabbat gezegend en geheiligd.

Toon eerbied voor uw vader en uw moeder. Dan zult u lang leven in het land dat de HEER, uw God, u geven zal.

Pleeg geen moord. Pleeg geen overspel. Steel niet.

Leg over een ander geen vals getuigenis af.

Zet uw zinnen niet op het huis van een ander, en evenmin op zijn vrouw, op zijn slaaf, zijn slavin, zijn rund of zijn ezel, of wat hem ook maar toebehoort.'

(Exodus 20 vers 1 – 7)

TEKST

Als er een wet gegeven was die leven kon brengen, dan zouden we inderdaad rechtvaardig verklaard kunnen worden op grond van de wet. Maar de Schrift heeft alles in de macht van de zonde gelegd, zodat de belofte kon worden gegeven op grond van geloof in Jezus Christus, aan wie op Hem vertrouwen.

Voordat dit geloof kwam, werden we door de wet bewaakt; we leefden in gevangenschap tot het geloof geopenbaard zou worden. Kortom, de wet hield ons onder toezicht totdat Christus kwam, opdat we rechtvaardig verklaard zouden worden op grond van geloof.

Maar nu het geloof gekomen is, staan we niet langer onder toezicht, want door dit geloof (in Christus) bent u allen kinderen van God, in Christus Jezus.

U allen die door de doop één met Christus bent geworden, hebt u met Christus omkleed. Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus. Omdat u Christus toebehoort, bent u nakomelingen van Abraham, erfgenamen volgens de belofte.

(Galaten 3 vers 21 - 26)